

ANALFABETER I SFI

Från vänster: Hafsa Abdinur,
Leonora Lippig-Singewald,
Ari Nouri, Boki Brkovic och
Roqia Mohammadi Ali.

Först alfabetet – sedan svenskan

Invandrare i Sverige har rätt till kurser i svenska, så kallad sfi. Men vad händer om de inte ens vet vad en bokstav är? Då förvandlas undervisningen till något helt annat.

TEXT: AGNETA LINDÉN » FOTO: JOHAN ADELGREN

”**D**et är inte särskilt svårt för en akademiker att undervisa andra akademiker, men för att undervisa människor utan skolbakgrund krävs något annat”, säger Elisabet Mörnerud, kursledare för modersmålsbaserad vuxenundervisning vid Hyllie Parks folkhögskola i Malmö.

HUR GÖR EN lärare uppväxt i en kultur där skola och utbildning är något självklart, som ska undervisa vuxna människor som inte själva har gått i skola, och som inte ens kan läsa och skriva?

Ari Nouri är lärarassistent och har jobbat med svenska för vuxna invandrare på Sfi Västerort i Tensta i Stockholm sedan 1997. I början arbetade han på de högre nivåerna med studievana, inte sällan akademiskt skolade, elever. Det är stor skillnad på hur han arbetar på de olika nivåerna.

– På högre nivå kan man arbeta med att visa på kontraster mellan elevernas modersmål och svenska. Om du vet hur huvudsats och bisats fungerar på modersmålet, är det relativt enkelt att begripa hur de fungerar på svenska. Man behöver inte heller komma så nära eleverna; de vet vad det innebär att gå i skolan, och det är språket de vill åt.

Med analfabeterna går Ari Nouri försiktig fram och försöker vara som en kompis.

– Här är det viktigt att vara konkret, jobba långsamt och repetera mycket.

I höst har Ari Nouri börjat studera svenska som andraspråk vid Stockholms universitet, för att själv kunna jobba som lärare så småningom. Hittills har han dock inte upplevt att han har fått lära sig något som är direkt tillämpbart på de elever han själv undervisar.

ELISABET MÖRNERUD kom för första gången i kontakt med så kallad alfabetisering, det vill säga undervisning i att lära vuxna människor läsa och skriva, när hon arbetade som Sida-volontär. Hon har den enda alfabetiseringsutbildning på universitetsnivå som för närvarande finns i Sverige. Det är en femveckorskurs vid Göteborgs universitet.

Annars är det här ingenting som hittills har prioriterats vid universiteten, och uppfattningen bland lärare som jobbar med alfabetisering är att det är ett område med låg status. Inte bara på universiteten, och utan även bland verksamma sfi-lärare.

– Bland mina kursare är det bara jag som job-

bar med just det här, säger Ari Nouris kollega Boki Brkovic, lärare på Sfi Västerort, och utexaminerad för fem år sedan.

Bristen på forskning om hur man undervisar den här gruppen av elever är tydlig.

– Det här är ett relativt nytt forskningsområde. Universiteten saknar kompetens, och kan inte handleda de studenter som eventuellt skulle vilja skriva uppsats och forska i ämnet, säger Inga-Lena Rydén föreståndare på Nationellt centrum för svenska som andraspråk.

I DEN NYA kursplanen för sfi, som kom i januari 2009, beskrivs studiegången för elever som behöver lära sig att läsa och skriva, men så sent som i Skolverkets rapport från 2002 var det fortfarande ett okänt problem.

Och faktum är att det för bara tio år sedan var en mycket liten del av de invandrare som kom till Sverige som klassificerades som analfabeter. I dag handlar det om en dryg femtedel av sfi-eleverna. Ett land som många flyktingar har

”Med analfabeterna är det viktigt att vara konkret, jobba långsamt och repetera mycket”

ARI NOURI

kommit från de senaste åren är Somalia, och där är analfabetismen hög. Särskilt bland kvinnor.

Att den största andelen analfabeter som kommer till sfi är kvinnor, bekräftar Ari Nouri.

– Männerna har för det mesta gått i koranskola ett par år. Då kan de oftast det arabiska alfabetet, och vet vad det innebär att gå i skolan.

Människor med mellan noll och fem år i skolan hamnar på samma studieväg på sfi. Det är ett spann med stor variation. Har du en gång knäckt koden och lärt dig läsa och skriva på ditt eget språk, så befinner du dig i en helt annan division än de klasskamrater som för första gången ska göra den "abstraktionsresa" som det innebär att översätta ljud till skrivna tecken. Och dessutom på ett språk de inte begriper.

Skolverkets instruktioner för sfi är otvetydiga: undervisningen i det svenska språket ska ske på svenska. Dock får undervisningen i att läsa och skriva bedrivas på elevernas modersmål eller på något annat språk som de redan kan. Det är de enskilda kommunernas ansvar att bestämma hur man vill lägga upp det hela.

I Tensta sker all undervisning på svenska. Ari Nouri, som förutom svenska också behärskar arabiska, farsi och kurdiska, går runt i klassrummet och stöder eleverna med deras modersmål.

– Jobbar de till exempel med bokstaven A, kan jag fråga dem ifall de kan komma på något ord som börjar eller slutar på A på deras modersmål. På det sättet kan jag hjälpa dem att förstå hur ett alfabet fungerar.

Boki Brkovic menar att det kan vara bra att undervisa i praktisk samhällsinformation på modersmålet, men att all undervisning i övrigt ska ske på svenska. Enligt henne är det så pass svårt för de här eleverna att lära sig svenska att de mer eller mindre måste tvingas till att använda det nya språket. Annars lär de sig aldrig.

Hennes kollega Leonora Lippig-Singewald tycker att det kan finnas en poäng med att alfabetisera på modersmålet först. Men hon tror inte att det svenska samhället är berett att lägga resurser på det.

I MALMÖ TÄNKER man lite annorlunda. I alla fall har man på Hyllie Parks folkhögskola sedan år 2000 arbetat med att alfabetisera eleverna med hjälp av deras modersmål. De flesta lär sig alltså läsa och skriva på svenska och på modersmålet parallellt.

– Det blir varken dyrare eller tar längre tid, hävdar Elisabet Mörnerud. Tvärtom, det går

"Det är så pass svårt för de här eleverna att lära sig svenska att de mer eller mindre måste tvingas till att använda språket"

BOKI BRKOVIC

snabbare och sitter bättre. Du måste förstå för att lära dig. Ett problem generellt inom sfi i dag är att eleverna är jättepositiva både till undervisningen och till sina lärare, men inte förstår vad lärarna menar. Merparten av det som lärs ut går dem förbi.

Den första kursen som de här eleverna börjar på, är i princip helt muntlig. De ska bara börja orientera sig och lära sig känna igen bokstäverna, skriva och läsa sitt eget namn och kanske vissa enkla ord. Ari Nouri berättar att de arbetar mycket med nära och kända miljöer; de möblerar rum på en whiteboard, går till affären för att titta på priser och hitta olika varor, filmar sig själva och studerar filmerna noga efteråt.

Den repetition som krävs för all inlärning kan tyckas passera långt över tjatgränsen. En elev som kan skriva sitt för- och efternamn en vecka kan ha helt glömt bort hur hon skriver sitt efternamn en månad senare.

Ett verktyg som de använder mycket är Alfaportföljen, en metod som har utvecklats av sfi-pedagoger och används både för dokumentation

och för repetition. Har man glömt bort hur man skriver sitt efternamn, kan man titta tillbaka i sin portfölj och se att man har klarat det förut, innan man sätter sig och tragglar med att få ihop bokstäverna igen.

Enligt Ari Nouri har läromedelsförlagen börjat intressera sig för att ge ut läroböcker för den här nivån. Men även om författarna besöker skolan för att få en bild av behovet, tycker han inte att resultatet blir så användbart alla gånger. Det är inte lätt att skriva en lärobok för människor som inte kan läsa och skriva.

Ari Nouri upplever att entusiasmen och motivationen oftast är stor bland eleverna. De har märkt att de måste lära sig att läsa och skriva för att klara sig i Sverige. Det är viktigt att kunna läsa skyltar i till exempel tunnelbanan, att kunna handla och hantera pengar. Deras barn har inte tid att hjälpa till och kvinnorna behöver bli mer självständiga.

Det är svårt att få svar på frågan hur lång tid det tar för en vuxen analfabet att lära sig läsa och skriva på svenska. Variationen är stor och många faktorer spelar in. Ari Nouri berättar att de som är relativt unga och friska kan nå målen för den grundläggande nivån på ungefär ett år. För de elever som har många barn, är äldre,

”Det kan finnas en poäng med att alfabetisera på modersmålet först”

LEONORA LIPPIG-SINGEWALD

sjuka eller har inlärningssvårigheter som dyslexi eller oläkta trauman kan det ta betydligt längre tid.

När de sedan kommer till nästa nivå jobbar eleverna ganska mycket med att både läsa och producera text, för hand och på dator. För att nå målen här, och därmed klara det nationella prov som avslutar kursen, får man lägga till ytterligare ett till ett och ett halvt år för de snabbaste.

DET HÄNDER ATT de här eleverna både börjar på och slutför ännu högre nivåer, men det är väldigt ovanligt, enligt Ari Nouri.

– Abstraktionsnivån blir för de allra flesta alldeles för hög. Vi är glada om dessa elever kommer så långt att de kan läsa och skriva enklare meddelanden, till exempel i tvättstugan. Att de kan jämföra priser i affären och skriva ett förståeligt meddelande till sitt barns lärare och berätta att barnet är sjukt.

Ari Nouri menar också att unga människor kan få jobb, även om de har begränsad läs- och skrivkunnighet. Det finns ju trots allt en hel del så kallat okvalificerat arbete, som inte kräver att man läser och skriver särskilt mycket.

NÄR LÄRARLAGET PÅ sfi i Tensta 2002 började arbeta med alfabetisering hade alltså ingen av dem vare sig erfarenhet av eller utbildning i det. Ari Nouri berättar att Ingrid Skeppstedt, från Nationellt centrum för tvåspråkighet, kom och handledde dem i början. De prövade olika metoder i klassrummet, diskuterade och utvärderade dem efteråt.

– Medan man jobbar lär man sig ju samtidigt och utvecklas hela tiden. Varje ny elev som kommer innebär en ständigt pågående utbildning.

AGNETA LINDÉN är skribent och lärare.

ANALFABET?

En *analfabet* är en person som inte kan läsa och skriva, ännu vid relativt vuxen ålder.

Funktionell analfabet är ett snävare begrepp, som avser en person vars läs- och skrivfärdigheter är otillräckliga efter avslutad skolgång. FN-organet Unesco beskriver *analfabetism* som ”oförmåga att med förståelse läsa och skriva en enkel redogörelse av betydelse för ens dagliga liv”.

Att *alfabetisera* någon innebär att man undervisar personen i läskonstens grunder, särskilt med avseende på vuxna analfabeter. KÄLLA: SVENSK ORDBOK

ROQIA MOHAMMADI ALI

HAFSA ABDINUR

En ny värld öppnar sig

TEXT: AGNETA LINDÉN

Roqia Mohammadi Ali har dari som modersmål. Hon är 28 år och kom till Sverige från Afghanistan för ett och ett halvt år sedan. Hon är stolt över hur mycket svenska hon redan kan.

– Jag var på sjukhuset i förra veckan och fick sova över där, säger hon. Läkaren frågade vad jag ville ha till frukost, och jag sade ”kaffe”. Han frågade hur länge jag hade varit i Sverige. När jag berättade det sade han att min svenska var mycket bra.

Roqia Mohammadi Ali har ett tydligt mål med sina studier. Hon vill kunna jobba i Sverige. Hennes man är städare, och kanske skulle hon kunna jobba tillsammans med honom. Annars kan hon tänka sig att jobba i affär eller på en restaurang.

HENNES KURSKAMRAT OCH väninna Hafsa Abdinurs modersmål är arabiska. Hon är 25 år, och kommer från Somalia. Hon har bott i Sverige lika länge som Roqia Mohammadi Ali. Hennes mål är också att få jobb efter sfi.

– Jag kan ta vilket jobb som helst, säger hon, kanske i en affär.

Roqia Mohammadi Ali och Hafsa Abdinur har båda klarat av den grundläggande sfi-nivån efter bara ett års studier. De är ganska repre-

sentativa för den grupp elever som snabbt tar sig igenom grundnivån: unga, gifta, men utan barn. Ingen av dem har haft möjlighet att gå i skolan och lära sig läsa och skriva tidigare. Nu är de väldigt studiemotiverade och åker till sfi i Tensta varje dag.

Men det handlar inte enbart om att lära sig så pass mycket svenska att det går att skaffa ett jobb. Att studera svenska och att lära sig läsa och skriva är större än så – det är en ny värld som öppnar sig.

– I Afghanistan gick jag inte i skolan, förklarar Roqia Mohammadi Ali. Jag förstod inte hur man använder en mobiltelefon. Nu i Sverige förstår jag.

Hafsa Abdinur uttrycker sig också mycket positivt om sina studier. Det är roligt att lära sig. Ibland svårt, men roligt.

– Nu kan jag skriva mitt namn, berättar hon. Jag kan säga min adress och jag kan gå till affären och se vad apelsinerna kostar.

De lyssnar på radio, tittar på tv, läser och jobbar hårt med sina läxor. Att studierna kan vara mycket svåra är inget som får dem att tappa sugen. De vill, måste och kan lära sig svenska.

– I Sverige är svenskan nyckeln, säger Hafsa Abdinur. Du måste ha nyckeln för att kunna öppna dörren och kliva in. ■